

اثر بهبود فضای کسب و کار و رعایت حقوق مالکیت فکری بر رشد اقتصادی کشورهای با درآمد متوسط به بالا

* صمد حکمتی فرید^۱، یوسف محمدزاده^۲، دیمان خزالی^۳

۱. استادیار گروه اقتصاد دانشگاه ارومیه، ارومیه، ایران

۲. استادیار اقتصاد دانشگاه ارومیه

۳. دانشجوی کارشناسی ارشد اقتصاد دانشگاه ارومیه، ارومیه، ایران

(دریافت: ۱۳۹۴/۳/۸ پذیرش: ۱۳۹۴/۶/۵)

The Impact of Business Regulatory Reforms and Intellectual Property Rights Growth in Upper Middle Income Countries on Economic

*Samad Hekmati Farid¹, Yoosef Mohammadzadeh², Diman Khazali³

1. Assistant Professor of Economics, Urmia University, Urmia, Iran

2. Assistant Professor of Economics, Urmia University, Urmia, Iran

3. M.A. Student in Economics, Urmia University, Urmia, Iran

(Received: 29/May/2015

Accepted: 27/Aug/2015)

چکیده:

فضای کسب و کار و سرمایه‌گذاری به مثابه محیط سیاستی، نهادی و رفتاری می‌باشد که بازدهی و مخاطرات مرتبط با تولید را تحت تأثیر قرار می‌دهد. با توجه به اهمیت موضوع، این مطالعه برآن است که با استفاده از داده‌های تابلویی سال‌های ۲۰۰۴ تا ۲۰۱۳ اثر شاخص‌های فضای کسب و کار و مالکیت فکری بر رشد اقتصادی کشورهای با درآمد متوسط به بالا را مورد بررسی قرار دهد.

بررسی نتایج نشان می‌دهد که شاخص‌های فضای کسب و کار (شامل شاخص‌های اخذ مجوز، شروع به کار و اخذ تسهیلات تأثیرگذاری مثبت و معنی‌دار را بر رشد اقتصادی دارا هستند. همچنین نتایج مطالعه حاکی از آن است که شاخص حقوق مالکیت فکری، شاخص‌های حکمرانی خوب (شامل کیفیت قوانین و ثبات سیاسی)، سرمایه ثابت و سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی نیز تأثیر مثبت و معنی‌داری بر تولید سرانه کشورهای با درآمد متوسط به بالا داشته‌اند.

واژه‌های کلیدی: شاخص‌های فضای کسب و کار، شاخص‌های حکمرانی خوب، حقوق مالکیت فکری، رشد اقتصادی، سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی.

JEL O10, O43, O57. **بندی طبقه**

Abstract:

The aim of this paper is investigating the effect of business regulations and intellectual property rights on economic performance. More precisely, we attempt to examine this issue for a sample of 46 middle and upper middle income countries over the period 2004-2013. We use the World Bank Doing Business indicators as measures of business regulations and panel data model is used for data analyses.

The results show that foreign direct investment, fixed capital formation, good governance (role of law and political stability), intellectual property rights and doing business (starting a business, dealing with construction permits, and getting credit) indexes have the positive and significant effect on economic growth in selected middle and upper middle income countries.

Keywords: Economic Growth, Doing Business Indexes, Intellectual Property Rights, Good Governance, FDI.

JEL: O10, O43, O57.

۱- مقدمه

عوامل متعددی بر عملکرد بنگاه‌های اقتصادی تأثیرگذار می‌باشند. دسته‌ای از این عوامل خارج از تسلط و کنترل فعالان اقتصادی بوده که در ادبیات این حوزه با عنوان فضای کسب و کار شناخته می‌شود. اگرچه مفهوم فضای کسب و کار از دیرباز در نظریات و اندیشه‌های اقتصادی با تعاریف و عناوین دیگر مورد بررسی قرار گرفته‌اند، اما از دهه ۱۹۹۰ تاکنون این مفهوم مورد توجه کشورهای و نهادهای بین‌المللی قرار گرفته به طوری که بخشی از اهداف و سیاست‌گذاری‌های کلان کشورها به بهبود فضای کسب و کار اختصاص می‌یابد. فضای کسب و کار و سرمایه‌گذاری به مثابه محیطی سیاستی، نهادی و رفتاری می‌باشد که بازدهی و مخاطرات مرتبط با فعالیت‌های اقتصادی و سرمایه‌گذاری‌ها را تحت تأثیر قرار می‌دهد (مکیان و همکاران، ۱۳۹۲: ۷۸-۷۶).

عوامل مؤثر بر عملکرد واحدهای اقتصادی مانند کیفیت دستگاه‌های حاکمیت، ثبات قوانین و مقررات و کیفیت زیرساخت‌ها می‌توانند به عنوان شاخص‌های مصادیق فضای کسب و کار تلقی گردند که تغییر دادن آنها فراتر از اختیارات و قدرت مدیران بنگاه‌های اقتصادی است (تفویضی و همکاران، ۱۳۹۲: ۸). بررسی‌ها نشان می‌دهد در کشورهایی که فضای کسب و کار نامناسبی دارند رقابت‌پذیری بنگاه‌ها کاهش یافته و موجب ایجاد بخش غیر رسمی و بزرگ‌تر شدن اقتصاد زیرزمینی شده و رشد اقتصادی را کاهش می‌دهد (سالاری، ۱۳۹۰: ۱۱۶).

علاوه بر شاخص‌های فضای کسب و کار، حقوق مالکیت فکری امروزه به عنوان یکی از مسائل زیربنایی سیاست نوین اقتصادی و ابزار مهم و اساسی برای رشد اقتصادی و با ارزش‌ترین سرمایه در معاملات و داد و ستدهای تجاری تلقی می‌گردد. حمایت قوی و مؤثر از حقوق فکری به لحاظ برتری این دارایی بر دارایی‌های مادی در بسیاری موارد علاوه بر ایجاد انگیزه و تشویق مبتکران و نوآوران و مؤسسات تحقیقاتی برای فعالیت‌های ابتکاری، عاملی بسیار مهم در تسهیل موجبات انتقال تکنولوژی و نیز جذب سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی در بخش‌های معین اقتصادی است، که اهمیت این امر برای تحقق و تسریع رشد و توسعه اقتصادی بر کسی پوشیده نیست (عباسی‌نژاد و همکاران، ۱۳۹۱: ۳۳ و نصیری‌نژاد و همکاران، ۱۳۹۳: ۳۰).

با توجه به اهمیت فضای کسب و کار و حقوق مالکیت فکری و تأثیر آنها بر رشد اقتصادی، این مطالعه بر آن است که

به بررسی تأثیر این عوامل بر رشد اقتصادی کشورهای با درآمد متوسط و بالا بپردازد. در این مقاله پس از مقدمه به مبانی نظری عوامل مؤثر بر رشد اقتصادی با تأکید بر شاخص‌های فضای کسب و کار و حقوق مالکیت فکری پرداخته شده و در ادامه، مطالعات انجام شده در این حوزه ذکر می‌شوند. در بخش بعدی ضمن بیان روش‌شناسی و تصریح مدل به تجزیه و تحلیل یافته‌ها مبادرت می‌شود. بخش پایانی این مطالعه به نتیجه‌گیری و توصیه‌های سیاستی اختصاص دارد.

۲- مبانی نظری

افزایش استانداردهای زندگی طی قرن‌های گذشته و متفاوت بودن رشد اقتصادی در نقاط مختلف جهان، اقتصاددانان را بر آن داشت تا به بررسی عوامل مؤثر بر این موضوع بپردازند. پس از ارائه اولیه توابع رشد توسط کلاسیک‌ها، مدل رشد نئوکلاسیک با کاری از سولو و سوان^۱ در سال ۱۹۶۵ ارائه شد. مدل رشد سولو، کلیه فرضیات کلاسیک‌ها به جز شکل تابع تولید را می‌پذیرد. تابع تولید به کار گرفته شده در این الگوهای رشد، تابع تولید خطی همگن با بازده ثابت نسبت به مقیاس است که شکل خاص تابع تولید کاب داگلاس^۲ را دارد. در این الگو نیروی کار و سرمایه عوامل اصلی رشد بوده و تکنولوژی به عنوان عامل برون‌زا در نظر گرفته می‌شود. با توجه به بازدهی نزولی نهادهای تولید در مدل‌های اولیه رشد، مدل‌های بعدی رشد به دنبال عواملی بودند تا تفاوت در رشد اقتصادی بین کشورها را توضیح دهند. مدل‌های رشد مانند مدل رومر، لوکاس، گراسمن و هلیمن، کو و هلیمن تلاش کردند، تأثیر متغیرهایی به جز نیروی کار و سرمایه را بر رشد اقتصادی معرفی کنند (بهبودی و امیری، ۱۳۸۹: ۲۴).

در مطالعات متعدد علاوه بر نیروی کار و سرمایه اثر عواملی نظیر سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی (FDI^۳)، شاخص‌های فضای کسب و کار، شاخص‌های حکمرانی خوب و مالکیت فکری بر رشد اقتصادی مورد توجه قرار گرفته است که در این بخش به اختصار به بررسی آنها پرداخته می‌شود. نئوکلاسیک‌ها سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی را عاملی برای انتقال سرمایه، تکنولوژی پیشرفته و مدیریت کارآمد می‌دانند که منجر به افزایش رفاه اجتماعی می‌شود. بنابر نظریه طرفداران آزادی جریان سرمایه، FDI باعث انتقال دانش فنی،

1. Solow & Sowan (1965)

2. Cobb-Douglas

3. Foreign Direct Investment

اقتصادی را فراهم کرد (عبدالهی و همکاران، ۱۳۹۲: ۲۰-۱). دسوتو^۱ (۲۰۰۱) معتقد است که بهبود فضای کسب و کار یکی از مهمترین و اصلی‌ترین راه‌های ایجاد توسعه حتی با تکیه بر سرمایه‌های کوچک می‌باشد و مقررات ساده‌تر و کم‌تر از جانب دولت و اتکای بیشتر بر حکومت قانون می‌تواند شرایط اشتغال را آسان‌تر کند. در صورتی که مردم امکان دسترسی به نظام کارآمد مالکیت را داشته باشند می‌توانند ظرفیت بالقوه سرمایه را در خود را در جهت تقویت استعداد کارآفرینی به کار گیرند. وی همچنین بیان می‌کند که عدم رعایت حقوق مالکیت و قوانین مربوط به محیط کسب و کار می‌تواند مانع اصلی در تولید و انباشت سرمایه باشد (مکیان و همکاران، ۱۳۹۲: ۷۸).

حقوق مالکیت فکری یکی دیگر از مهمترین عوامل مؤثر بر رشد اقتصادی تلقی می‌شود. تضييع حقوق شهروندی توسط مقامات دولتی و خطر مصادره اموال که در محیط‌های کسب و کار نامن وجود دارد غالباً به استناد آراء غیر مسؤلاًنه صادره از سوی دستگاه قضایی اتفاق می‌افتد. بر این اساس می‌توان یکی از مؤلفه‌های مهم محیط نهادی کسب و کار را نحوه حراست از حقوق مالکیت در قبال تعرضات شهروندان دیگر و مقامات دولتی دانست (حسین‌زاده بحرینی و ملک‌الساداتی، ۱۳۸۹: ۵۵). حمایت از آفرینش‌های فکری و حق اختراع به مثابه یک حق فکری موجب تضمین حقوق مالی و اقتصادی اثر و نیز حقوق معنوی آن است که این امر موجب ترغیب و تشویق مخترعان و مبتکران و صاحب فکر و اندیشه در ابراز نیروی خلاقانه و استعدادهاى نهفته آنان در خلق اثر خواهد بود. حمایت از حقوق مالکیت فکری موجب جلوگیری از فرار مغزها، تحریک استعدادها، پیشرفت علمی، اقتصادی، فرهنگی و هنری جامعه و در نهایت موجب رشد جامعه جهانی خواهد شد (عباسی‌نژاد و همکاران، ۱۳۹۱: ۳۵).

عدم وجود یک سیستم معتبر و مؤثر برای نوآوری، موجب عدم تمایل به سرمایه‌گذاری در تحقیق و توسعه، تضعیف فرآیند تجاری سازی نوآوری و تضعیف رشد بهره‌وری شده و در مجموع در فرآیند اثرگذاری در کل اقتصاد، بر رشد متناسب شرکت‌ها، بنگاه‌های اقتصادی و نیز رشد اقتصادی کشور تأثیر منفی خواهد گذاشت (خداپرست‌مشهدی و همکاران، ۱۳۸۸: ۱۰۳).

محیط نهادی کسب و کار در قالب شاخص‌های حکمرانی خوب بر رشد اقتصادی تأثیر مستقیم دارند. در این راستا بانک جهانی

توسعه منابع انسانی، اشاعه مهارت‌های مدیریت و گسترش تجارت داخلی به ویژه دستیابی به بازارهای جدید صادراتی می‌شود و بهره‌برداری را در اقتصاد بالا می‌برد (فرزین و همکاران، ۱۳۹۱: ۳۲-۳۱).

آنچه در زمینه سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی حائز اهمیت است نقش آن به عنوان عاملی تأثیرگذار در رشد و توسعه اقتصادی، رفع شکاف پس‌انداز و سرمایه‌گذاری، انتقال تکنولوژی، دانش فنی و شیوه‌های نوین مدیریت است. بر اساس مطالعات، FDI تابع عواملی از قبیل نرخ بازگشت سرمایه، زیرساخت‌ها، رشد اقتصادی، سرمایه‌گذاری داخلی، منابع طبیعی، سرمایه انسانی، تورم، نرخ ارز، بدهی خارجی، وضع مالی دولت، مالیات، حقوق سیاسی و نسبت مخارج دولت به تولید ناخالص داخلی است (فتیحی، ۱۳۹۲: ۸).

علاوه بر این، FDI معمولاً به همراه تکنولوژی پیشرفته، سازماندهی و مدیریت برتر وارد کشور می‌شود و به عنوان موتور رشد در کشورهای کمتر توسعه یافته شناخته شده است، البته اگر FDI با آموزش نیروی انسانی در داخل و توسعه سرمایه انسانی در کشور پذیرنده FDI توأم باشد می‌تواند اثرات مناسبی را بر رشد اقتصادی ایفا کند (مهدوی، ۱۳۸۳: ۱۹۲-۱۹۱).

بهبود فضای کسب و کار یک کشور همواره به عنوان بستری لازم جهت رشد اقتصادی مطرح می‌باشد. بانک جهانی برای تبیین عوامل مؤثر بر محیط و فضای اقتصادی کشورهای جهان ۱۰ شاخص سهولت شروع کسب و کار (فرایند ثبت شرکت‌ها)، اخذ مجوزها (از اخذ مجوز تا تأسیس یک بنگاه)، استخدام و اخراج نیروی کار، ثبت مالکیت (ثبت دارایی در اسناد رسمی)، اخذ اعتبار، حمایت از سرمایه‌گذاران، پرداخت مالیات، تجارت فرامرزی، اجرای قراردادهای و انحلال یک فعالیت را به عنوان مهمترین شاخص‌های ارزیابی فضای کسب و کار معرفی کرده است (مکیان و همکاران، ۱۳۹۲: ۷۸).

وجود قوانین و مقررات دست و پاگیر اخذ مجوز سبب ورود فعالان اقتصادی به بخش غیر رسمی اقتصاد شده و به علت محدودیت‌های موجود در این بخش نمی‌توانند فعالیت خود را گسترش دهند، بنابراین سهولت در اخذ مجوز، مشوقی برای ورود سرمایه‌گذاران به فضای کسب و کار و به تبع آن افزایش رشد اقتصادی می‌باشد. از طرف دیگر سهولت ورود فعالان اقتصادی به فضای کسب و کار اهمیت فراوانی دارد که با کاهش زمان، هزینه، تعداد مراحل و حداقل سرمایه مورد نیاز می‌توان این روند را تسریع کرده و موجبات افزایش رشد

1. Desoto (2001)

شرقی و ۱۵ کشور بالتیک و کشورهای مشترک‌المنافع اثر سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی بر روی رشد اقتصادی را طی دوره ۱۹۹۶-۱۹۹۳ مورد بررسی قرار دادند. نتایج مطالعه نشان می‌دهد افزایش سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی و آزادسازی قیمت، رشد اقتصادی را افزایش می‌دهد (کینگ و وارادی، ۲۰۰۲: ۱).

داوسون^۳ در مقاله‌ای با عنوان مقررات، سرمایه‌گذاری و رشد بین کشورها به بررسی اثر مقررات بر سرمایه‌گذاری و رشد بلندمدت اقتصادی بین کشورها پرداخت. نتایج این پژوهش بیانگر رابطه منفی و معنی‌دار بین افزایش تعدد قوانین و مقررات و رشد اقتصادی است (داوسون، ۲۰۰۶: ۴۹۵).

دیانکوف و همکاران^۴ در مطالعه‌ای با عنوان مقررات و رشد، در پی پاسخ به این پرسش مهم اقتصاد که چرا برخی کشورها رشد سریع‌تری نسبت به سایر کشورها دارند، تأثیر قوانین تجاری بر رشد اقتصادی را در ۱۳۵ کشور بررسی کردند. نتایج مطالعه نشان می‌دهد کشورهای با مقررات ساده‌تر نسبت به کشورهایی با مقررات دست و پاگیر رشد سریع‌تری دارند (دیانکوف و همکاران، ۲۰۰۶: ۳۹۵).

فوروکاوا^۵ تأثیر حمایت از حقوق مالکیت فکری را بر روی رشد اقتصادی در یک اقتصاد بسته مورد آزمون قرار داد. نتایج تحقیق نشان داد که افزایش حمایت از حقوق دارایی‌های فکری، طول مدت انحصار فروش و انگیزه اقتصادی وابسته به آن ابتکار را افزایش می‌دهد و به تبع آن رشد اقتصادی تسریع می‌شود (فوروکاوا، ۲۰۰۷: ۳۶۴۴).

ایچر و پنالوسا^۶ در مطالعه خود با موضوع ارتباط حقوق مالکیت فکری با رشد و توسعه اقتصادی به این مسئله پرداخته‌اند که چگونه انگیزه‌های شخصی برای محافظت از حقوق دارایی‌های فکری بر رشد و توسعه اقتصادی تأثیر می‌گذارد. نتایج تحقیق نشان داد که حفاظت بیشتر از حقوق دارایی‌های فکری، نوآوری را افزایش داده و از این طریق بر رشد و توسعه اقتصادی تأثیر می‌گذارد (ایچر و پنالوسا، ۲۰۰۸: ۲۳۷).

فرکلتون و همکاران^۷ در مطالعه‌ای به آزمون رابطه بین سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی، فساد و رشد اقتصادی برای ۴۲ کشور در حال توسعه پرداخته‌اند. نتایج نشان دهنده آن است که

حکمرانی خوب را بر اساس شش شاخص حق اظهار نظر و پاسخ‌گویی، ثبات سیاسی، اثربخشی دولت، کیفیت قوانین و مقررات، کیفیت قانون و کنترل فساد تعریف می‌نماید (سامتی و همکاران، ۱۳۹۰: ۱۸۷).

قوانین و مقررات جاری هر کشور از مؤلفه‌های اصلی شکل دهنده محیط نهادی کسب و کار در هر کشور به شمار می‌روند. برخی از کشورها از پدیده تغییرات بیش از حد و غیر منتظره سیاست‌ها و در نتیجه تغییرات پیاپی و غیر قابل پیش‌بینی قوانین و مقررات و دستورالعمل‌ها رنج می‌برند، حضور چنین پدیده‌ای در یک کشور، مترادف با غیر قابل اعتماد بودن محیط کسب و کار در آن کشور است (حسین‌زاده بحرینی و ملک‌الساداتی، ۱۳۸۹: ۵۴). از طرف دیگر در شرایطی که افراد جامعه از آزادی‌های سیاسی برخوردار باشند، همه مردم احساس امنیت و آزادی می‌کنند و خدمات رسانه‌ها در سایه رقابت، از نظر کیفیت و کمیت ارتقاء می‌یابد و کلیه اقشار جامعه را پوشش می‌دهد. بنابراین رسانه‌ها به دلیل مستقل و آزاد بودنشان می‌توانند حقایق را در جامعه مطرح کنند و نیازی به رسانه‌های خارجی برای کشف حقایق جامعه احساس نمی‌شود و زمینه بی‌ثبات کردن جامعه توسط رسانه‌های خارجی از بین می‌رود و از این طریق زمینه رشد اقتصادی را فراهم می‌آورند. کیفیت قوانین و مقررات نیز بر رشد اقتصادی مؤثر می‌باشد. تنظیم قوانین اختلال‌زا در بازار مانند کنترل قیمت‌ها، ایجاد موانع غیر اصولی و دست و پاگیر در صادرات و واردات، محدودیت‌های زاید در بازار سهام، محدودیت‌های تأسیس یک بنگاه اقتصادی جدید، مقررات دست و پاگیر برای تبدیل ارز و موارد مشابه که هر یک به عنوان مانعی برای رشد و توسعه اقتصادی تلقی می‌گردند (سامتی و همکاران، ۱۳۹۰: ۱۹۵-۱۹۱).

۳- پیشینه مطالعات تجربی

۳-۱- مطالعات انجام شده در خارج

گلد و گروبن^۱ در مطالعه‌ای به بررسی نقش حقوق مالکیت فکری بر رشد اقتصادی ۹۵ کشور در دوره زمانی ۱۹۸۸-۱۹۶۰ پرداخته‌اند. نتایج تحقیق نشان می‌دهد که حفاظت بیشتر از حقوق و دارایی‌های فکری تأثیر مثبت و معنی‌داری بر رشد اقتصادی دارد (گلد و گروبن، ۱۹۹۶: ۳۲۳).

کینگ و وارادی^۲ در مطالعه‌ای بر روی ده کشور اروپای

3. Dawson (2006)

4. Diankov et al. (2006)

5. Furukawa (2007)

6. Eicher & Penalosa (2008)

7. Freckleton et al. (2010)

1. Gould & Gruben(1996)

2. King & Varadi (2002)

تأثیر مالکیت فکری بر رشد اقتصادی به دو صورت مستقیم و غیر مستقیم پرداخته‌اند، نمونه مورد بررسی شامل ۳۵ کشور در دوره زمانی ۲۰۰۵-۱۹۸۵ می‌باشد. در این تحقیق از روش داده‌های ترکیبی (پانل) استفاده شده است و نتایج تحقیق حاکی از آن است که حمایت از تأمین حقوق مالکیت فکری به طور مستقیم تأثیر مثبتی روی رشد اقتصادی دارد (خداپرست‌مشهدی و همکاران، ۱۳۸۸: ۱۰۱).

صالح‌آبادی در مطالعه‌ای با عنوان نقش بازار سرمایه در بهبود فضای کسب و کار ایران، به بررسی آثار بازار سرمایه بر فضای کسب و کار و شاخص‌های آن و نیازهای کسب و کار در بازار سرمایه کشور پرداخته است. این مطالعه نشان داده است که بازار سرمایه یکی از پشتیبانان قوی برای اشتغال آفرینی، نوآوری و رشد اقتصادی به دلیل به جریان انداختن سرمایه خواهد بود (صالح‌آبادی، ۱۳۸۸: ۱۰۱).

مه‌دوی و همکاران با استفاده از داده‌های ۵۷ کشور مختلف جهان طی دوره (۲۰۰۵-۱۹۹۰) و با استفاده از تکنیک اقتصادسنجی داده‌های تابلویی به این نتیجه رسیدند که در کشورهای توسعه یافته به لحاظ بازار مالی تأثیر سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی بر رشد اقتصادی مثبت و معنی‌دار بوده ولی در کشورهای کم‌تر توسعه یافته حتی به لحاظ بازار مالی نیز تأثیر FDI روی رشد اقتصادی معنی‌دار نیست (مه‌دوی و همکاران، ۱۳۸۹: ۲۱).

عباسی‌نژاد و همکاران در طی مطالعه‌ای ارتباط بین حقوق مالکیت فکری و حمایت از حق اختراع و رشد اقتصادی در ایران در دوره ۱۳۸۹-۱۳۷۰ با استفاده از روش مدل خود هم‌بسته با وقفه‌های توضیحی (ARDL) را مورد بررسی قرار دادند. بررسی نتایج حاکی از اثر مثبت حمایت از حق اختراع بر رشد اقتصادی است (عباسی‌نژاد و همکاران، ۱۳۹۱: ۲۷).

مبارک به بررسی اثر عوامل نهادی در کنار دیگر عوامل اقتصادی بر رشد اقتصادی در بین کشورهای اسلامی با درآمد متوسط و بالا پرداخته است. در این مطالعه با استفاده از داده‌های سال‌های ۲۰۰۵-۱۹۸۰ و با به کارگیری روش داده‌های ترکیبی به تجزیه و تحلیل یافته‌ها پرداخته شده است. نتایج به دست آمده حاکی از آن است که میزان تأثیرگذاری فاکتورهای نهادی و حکمرانی برای کشورهای ایران، مصر، ترکیه و اندونزی نسبت به کشورهای دیگر دارای تأثیرگذاری کم‌تری است (مبارک، ۱۳۹۲: ۱۸۵).

عبداللهی و همکاران در مطالعه‌ای به بررسی اثر شاخص‌های فضای کسب و کار بر رشد اقتصادی ایران و

فساد تأثیر معنی‌دار و منفی روی رشد اقتصادی دارد. همچنین سطوح پایین‌تر فساد اثر سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی را روی رشد اقتصادی افزایش می‌دهد (فرکتون و همکاران، ۲۰۱۰: ۶۳۹).

چو و پنگ^۱ در مطالعه‌ای تأثیر حقوق مالکیت فکری بر رشد اقتصادی، رفاه و نابرابری درآمد را مورد بررسی قرار دادند. برای این منظور آنها به تحلیل دو گروه کشور که در آنها رشد بر پایه R&D و عدم تناسب در ثروت صورت می‌گیرد پرداختند. نتایج نشان داد که در کشورهای دارای درآمد پایین عدم استفاده از حق مالکیت در اقتصاد نسبت به کشورهایی که دارای درآمد سرانه بالاتری هستند منجر به رشد پایین می‌شود (چو و پنگ، ۲۰۱۰: ۱).

ابراهیم حیدر^۲ در مطالعه‌ای با استفاده از داده‌های ۱۷۲ کشور طی سال‌های ۲۰۱۰-۲۰۰۶ به بررسی اثرات بهبود فضای کسب و کار بر رشد اقتصادی پرداخته است. نتایج حاکی از تأثیر مثبت و معنی‌دار شاخص‌های بهبود فضای کسب و کار، آزادسازی تجاری، آزادسازی مالی، ثبات سیاسی، کیفیت قانون و کنترل فساد بر رشد اقتصادی دارد (ابراهیم حیدر، ۲۰۱۲: ۲۸۵).

۳-۲- مطالعات انجام شده در داخل

برادران شرکا و ملک‌الساداتی در مطالعه‌ای طی دوره (۱۹۹۶-۲۰۰۵) در نمونه‌ای مشتمل بر ۳۰ کشور به بررسی تأثیر حکمرانی خوب بر رشد اقتصادی در کشورهای منتخب پرداخته‌اند. نتایج این مطالعه حاکی از تأثیر مثبت حکمرانی خوب روی رشد اقتصادی می‌باشد (برادران شرکا و ملک‌الساداتی، ۱۳۸۷: ۲۹).

شهنازی و دهقان‌شبنانی در مقاله خود به بررسی اثر شاخص‌های فضای کسب و کار بر رشد اقتصادی ۶۸ کشور منتخب در دوره ۲۰۰۶-۲۰۰۳ پرداختند، نتایج تحقیق آنها نشان داد که ضعف در هفت زیربخش انحلال شرکت، ثبت اموال، پرداخت مالیات، تجارت فرامرزی، اجرای قراردادهای، اخراج و استخدام نیروی کار و شروع کسب و کار اثر منفی و منطبق با مبانی تئوریک بر رشد اقتصادی در نمونه مورد آزمون دارد (شهنازی و دهقان‌شبنانی، ۱۳۸۸: ۱۶۱).

خداپرست‌مشهدی و همکاران در مطالعه‌ای به بررسی ابعاد

1. Chu & Peng (2010)
2. Ibrahim Haidar (2012)

تجزیه و تحلیل اطلاعات داده‌های تابلویی استفاده می‌شود. با توجه به مباحث مطرح شده در بخش مبانی نظری و پژوهش‌های انجام شده در زمینه تأثیر شاخص‌های فضای کسب و کار و حقوق مالکیت فکری بر رشد اقتصادی و با توجه به مطالعه ابراهیم حیدر (۲۰۱۲) مدل اصلی تحقیق به شرح زیر تصریح گردیده است.

(۱)

$$Lgdpp_{it} = \beta_0 + \beta_1 Lcapv_{it} + \beta_2 Lfdi_{it} + \beta_3 Lsta_{it} + \beta_4 Lper_{it} + \beta_5 Lcred_{it} + \beta_6 Lrreg_{it} + \beta_7 Lrpol_{it} + \beta_8 Lpropf_{it} + \varepsilon$$

که در آن:

$Lgdpp_{it}$: لگاریتم تولید ناخالص ملی سرانه در کشور i در زمان t (مأخذ: بانک اطلاعات WDI^۳)

$Lcapv_{it}$: لگاریتم ارزش ثابت سرمایه در کشور i در زمان t (مأخذ: بانک اطلاعات WDI)

$Lfdi_{it}$: لگاریتم سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی در کشور i در زمان t (مأخذ: بانک اطلاعات WDI)

$Lsta_{it}$: لگاریتم شاخص شروع کسب و کار در کشور i در زمان t (مأخذ: بانک جهانی)

$Lper_{it}$: لگاریتم شاخص اخذ مجوزهای کارگاهی در کشور i در زمان t (مأخذ: بانک جهانی)

$Lcred_{it}$: لگاریتم شاخص نحوه اخذ تسهیلات در کشور i در زمان t (مأخذ: بانک جهانی)

$Lrreg_{it}$: لگاریتم رتبه کیفیت قوانین در کشور i در زمان t (مأخذ: بانک اطلاعات WGI^۴)

$Lrpol_{it}$: لگاریتم رتبه ثبات سیاسی در کشور i در زمان t (مأخذ: بانک اطلاعات WGI)

$Lpropf_{it}$: لگاریتم رعایت حقوق مالکیت فکری در کشور i در زمان t (مأخذ: بانک اطلاعات بنیاد هریتیج^۵)

مقایسه آن با کشورهای (OECD) طی سال‌های ۲۰۰۶-۲۰۱۱ پرداخته‌اند. این پژوهش بر اساس روش تحلیلی و با استفاده از داده‌های شاخص‌های فضای کسب و کار بانک جهانی انجام شده است که نتایج حاکی از اثرگذاری بیشتر شاخص‌های حمایت از سهامداران خرد، اخذ اعتبار و اجرای قرارداد بر رشد اقتصادی کشورهای مورد بررسی می‌باشد (عبداللهی و همکاران، ۱۳۹۲: ۱).

مکیان و همکاران در مطالعه‌ای اولویت‌های بهبود سهولت کسب و کار جهت رشد اقتصادی در بین کشورهای اسلامی منطقه منا و منطقه سازمان توسعه و همکاری‌های اقتصادی را مورد ارزیابی و مقایسه قرار داده‌اند. این مطالعه طی دوره ۱۳۸۶ تا ۱۳۹۱ با استفاده از روش رگرسیونی داده‌های تابلویی انجام شده است. با توجه به نتایج به دست آمده و همچنین وضعیت نسبتاً مطلوب فضای کسب و کار در منطقه سازمان توسعه و همکاری‌های اقتصادی، لازم است کشورهای اسلامی منطقه منا برای بهبود در فضای کسب و کار شاخص‌های تجارت فرامرزی و اخذ اعتبار را در سیاست‌گذاری‌های اقتصادی خود مورد توجه ویژه قرار دهند (مکیان و همکاران، ۱۳۹۲: ۷۶).

حکمتی فرید و همکاران در مطالعه‌ای به بررسی اثرات کنترل فساد و جهانی شدن بر رشد اقتصادی کشورهای با درآمد سرانه بالا، متوسط و پایین طی دوره ۲۰۱۰-۲۰۰۲ در بین ۱۱۳ کشور مختلف جهان پرداخته‌اند. نتایج مطالعه گویای یک رابطه معکوس بین کنترل فساد و رشد اقتصادی است. همچنین رابطه جهانی شدن و رشد اقتصادی در کشورهای با درآمد سرانه پایین یک رابطه معنی‌دار و منفی است (حکمتی فرید و همکاران، ۱۳۹۴: ۹۶).

۴- معرفی مدل و متغیرها و روش انجام تحقیق

در این مقاله با استفاده از داده‌های سال‌های ۲۰۰۴ تا ۲۰۱۳ به بررسی اثر متغیرهای شاخص‌های فضای کسب و کار (شاخص اخذ مجوزهای کارگاهی، شروع کسب و کار و اخذ تسهیلات)، شاخص‌های حکمرانی خوب (شاخص حاکمیت قوانین و ثبات سیاسی)، شاخص رعایت حقوق مالکیت فکری، سرمایه ثابت و سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی بر رشد اقتصادی ۴۶ کشور با درآمد متوسط و بالا پرداخته می‌شود.^۲ در این بررسی از روش

۱. محدوده زمانی مطالعه با توجه به محدودیت دسترسی به داده‌های شاخص‌های محیط کسب و کار- که از سال ۲۰۰۴ به بعد در دسترس می‌باشد - انتخاب گردیده است.

۲. کشورهای مورد مطالعه (شامل کشورهای آلبانی، الجزایر، آنگولا،

آرژانتین، آذربایجان، بلاروس، بلیز، بوسنی و هرزگوین، بوتسوانا، برزیل، بلغارستان، چین، کلمبیا، کاستاریکا، دومینیکا، جمهوری دومینیک، اکوادور، فیجی، گابن، مجارستان، ایران، عراق، جامائیکا، اردن، قزاقستان، لبنان، لیبی، مقدونیه، مالزی، مالدیو، موریتانی، مکزیک، مونتنگرو، نامیبیا، پاناما، پرو، رومانی، صربستان، سیشل، آفریقای جنوبی، سورینام، تایلند، تونگا، تونس، ترکیه و ونزوئلا) از بین ۵۵ کشور با درآمد متوسط و بالا و بر مبنای وجود داده‌های آماری انتخاب شده است.

3. World Development Indicators

4. World Government Indicators

5. Heritage

نتایج ایستایی متغیرها با استفاده از آزمون لوین لین چو در جدول شماره یک در دو حالت با عرض از مبدأ (a) و با عرض از مبدأ و روند (b) نشان داده شده است. نتایج نشانگر آن است که شرط ایستایی تمام متغیرها در حالت با عرض از مبدأ و روند برقرار است.

جدول ۱. آزمون مانایی متغیرها

Lper	Lfdi		Lcapv		Lgdpp		N ^۳
	prob	t	prob	t	prob	t	
۰/۰	۰/۰	۰/۰	۰/۰	۰/۰	۰/۰	۰/۰	a
۰/۰	۰/۰	۰/۰	۰/۰	۰/۰	۰/۰	۰/۰	b

مأخذ: یافته‌های تحقیق

ادامه جدول ۱. آزمون مانایی متغیرها

lcred	Lpropf		Lrpol		Lrreg		Lsta		N ^۳
	prob	t	prob	t	prob	t	prob	t	
۰/۰	۰/۰	۰/۰	۰/۰	۰/۰	۰/۰	۰/۰	۰/۰	۰/۰	a
۰/۰	۰/۰	۰/۰	۰/۰	۰/۰	۰/۰	۰/۰	۰/۰	۰/۰	b

مأخذ: یافته‌های تحقیق

۵-۲- نتایج تخمین مدل تحقیق

قبل از تخمین مدل با اثرات ثابت یا تصادفی لازم است که وجود یا عدم وجود اثرات مجزای کشورها بررسی شود که برای بررسی اثرات مجزای کشورها در خصوص اثرات تصادفی از آزمون بروش پاگان و همچنین برای انجام این بررسی در خصوص اثرات ثابت از آزمون F لیمر استفاده می‌شود. لازم به ذکر است که در هر دو آزمون بروش پاگان و آزمون F لیمر، فرض H₀ استفاده از ضریب مشترک برای تمام کشورهاست.

داده‌های مشترک می‌باشد.

ε_{it} : اثر سایر متغیرهای توضیحی بر متغیر وابسته در کشور i در زمان t

بر اساس ادبیات اقتصادسنجی داده‌های تابلویی، قبل از تخمین مدل لازم است، ابتدا به بررسی مانایی متغیرها پرداخته شود و در صورت مانا بودن متغیرها به برآورد مدل اقدام می‌شود. در برآورد مدل، با استفاده از آزمون F لیمر، بررسی می‌شود که آیا تفاوت فردی یا به اصطلاح ناهمگنی در مقاطع وجود دارد یا اینکه مقطع‌ها با هم همگن هستند؟ فرضیه صفر آزمون F لیمر مبتنی بر همگن بودن مقاطع (پولینگ دیتا^۱ بودن داده‌های آماری) است. چنانچه فرضیه صفر رد شود، فرضیه مقابل آن مبتنی بر وجود ناهمگنی بین مقاطع (پانل دیتا بودن داده‌های آماری) پذیرفته می‌شود. بعد از مشخص شدن اینکه آیا مقاطع همگن هستند یا غیر همگن، باید مشخص شود که خطای تخمین، ناشی از تغییر در مقاطع است یا اینکه در طی زمان رخ داده است. با نظر گرفتن چنین خطاهایی با دو اثر ثابت و اثر تصادفی مواجه هستیم. از آزمون هاسمن^۲ برای مشخص شدن اثر ثابت و تصادفی استفاده می‌کنیم. در آزمون هاسمن، فرضیه صفر مبتنی بر این است که بین اجزای اخلال و متغیرهای توضیحی همبستگی وجود ندارد که در صورت رد این فرضیه مدل اثرات ثابت انتخاب می‌شود. بعد از مشخص شدن اینکه کدام روش پولینگ دیتا، اثرات ثابت یا اثرات تصادفی مناسب‌تر است، از آزمون‌های تشخیصی جهت آزمون وجود خودهمبستگی و ناهمسانی واریانس استفاده می‌شود.

۵-۰ یافته‌های تجربی تحقیق

۵-۱- مانایی

آزمون‌های ایستایی داده‌های تابلویی معمولاً می‌تواند از دو روش آزمون ریشه واحد برای داده‌های مشترک^۳ و آزمون ریشه واحد برای هر مقطع^۴ صورت پذیرد. لوین، لین و چو^۵ (۲۰۰۲) نشان دادند که در داده‌های تابلویی، استفاده از آزمون ریشه واحد برای داده‌های مشترک، دارای قدرت بیشتری نسبت به استفاده از آزمون ریشه واحد برای هر مقطع به صورت جداگانه می‌باشد لذا در این مطالعه برای بررسی مانایی متغیرها، از آزمون لوین، لین و چو^۶ استفاده می‌شود.

1. Pooling Data
2. Hausmen Test
3. Common Root
4. Individual Root
5. Levin, Lin & Cho

ع آزمون لوین، لین چو یکی از متداول‌ترین آزمون‌های ریشه واحد برای

آماره والد^۲ استفاده می‌شود که آماره این آزمون بر تخمین‌زن نامقید مبتنی است (محمدزاده و همکاران، ۱۳۸۹: ۸۸). نتایج آزمون ناهمسانی واریانس برای مدل مورد نظر در جدول شماره ۳، بیانگر آن است که با توجه به مقادیر آماره χ^2 و ارزش احتمال آن، همسانی واریانس رد شده و ناهمسانی واریانس وجود دارد. همچنین نتایج آزمون خودهمبستگی نشان می‌دهد که با توجه به آماره F در مدل خودهمبستگی وجود دارد.

جدول ۳. نتایج آزمون ناهمسانی واریانس و خود

همبستگی

Prob	آماره آزمون	آزمون
۰/۰۰	$\chi^2 = ۵/۴ * ۱۰^{۳۷}$	ناهمسانی واریانس
۰/۰۰	$F = ۱۷۲۶۳$	خود همبستگی

مأخذ: یافته‌های تحقیق

۵-۲-۲- تخمین مدل با روش تخمین زننده حداقل

مربعات تعمیم یافته عملی (FGLS^۳)

باتوجه به اینکه مدل تحقیق دارای ناهمسانی واریانس بوده و خود همبستگی در مدل وجود دارد لذا برای رفع آنها از مدل FGLS استفاده می‌شود که در آن در دو مرحله مجزا نسبت به رفع خودهمبستگی و ناهمسانی واریانس اقدام می‌شود. نتایج به دست آمده از تخمین مدل در جدول شماره ۴ منعکس گردیده است.

جدول ۴. نتایج تخمین مدل تحقیق با استفاده از روش

FGLS

ردیف	متغیر	ضرایب
۱	Lcapv	۰/۰۳۹*
۲	Lfdi	۰/۰۱۸۷*
۳	Lsta	۰/۲۸۳*
۴	Lper	۰/۱۸۶*
۵	Lcred	۰/۰۴۴*
۶	Lrreg	۰/۰۳۳**
۷	Lrpol	۰/۰۷۲*
۸	Lpropf	۰/۱۰۰*

* معنی‌دار در سطح زیر یک (پنج) درصد

مأخذ: یافته‌های تحقیق

بررسی نتایج مطالعه حاکی از آن است که تمام متغیرهای

در جدول شماره ۲ نتایج این دو آزمون ارائه گردیده است. با توجه به آماره F لیمر، فرضیه صفر مبنی بر استفاده از عرض از مبدأ مشترک رد شده و لازم است که برای هر کشور عرض از مبدأ مجزا در نظر گرفته شود. همچنین نتایج آزمون بروش پاگان نشان می‌دهد فرض صفر مبنی بر وجود جزء خطای مشترک برای تمام کشورها رد شده و لازم است برای کشورها جزء خطای مستقل در نظر گرفته شود.

جدول ۲. نتایج آزمون F لیمر، بروش پاگان و هاسمن

آزمون	مقدار آماره	ارزش احتمال	نتیجه
F لیمر	$F = ۴۵۶/۹۵$	۰/۰۰	رد مدل pool در مقابل وجود اثرات ثابت
آزمون بروش پاگان	$X^2 = ۵۸۲/۱۵$	۰/۰۰	رد مدل pool در مقابل وجود اثرات تصادفی
آزمون هاسمن	$X^2 = ۱۳۱/۷۱$	۰/۰۰	انتخاب مدل اثرات ثابت

مأخذ: یافته‌های تحقیق

برای انتخاب بین اثرات ثابت و تصادفی از آزمون هاسمن استفاده می‌شود. نتایج آزمون هاسمن نشان می‌دهد که ارزش احتمال حاصل از آزمون کمتر از ۵ درصد بوده و مدل اثرات ثابت انتخاب می‌شود (جدول شماره ۲).

۵-۲-۱- آزمون ناهمسانی واریانس و خود

همبستگی

برای بررسی خودهمبستگی در داده‌های تابلویی، وولدریج^۱ (۲۰۰۲) آزمون خودهمبستگی ساده‌ای را در مورد داده‌های پانل پیشنهاد می‌کند که در آن جملات اختلال از فرایند خودرگرسیون مرتبه اول AR(1) تبعیت می‌کنند. فرضیه صفر در آزمون وولدریج، عدم وجود خودهمبستگی مرتبه اول در جملات اختلال مدل رگرسیون می‌باشد که در صورت رد فرضیه صفر، مدل تخمین زده شده دارای خودهمبستگی مرتبه اول خواهد بود.

از طرف دیگر در صورتی که تعداد واحدهای انفرادی بیشتر از دوره زمانی مورد مطالعه باشد، می‌توان انتظار داشت که اجزای اختلال دارای ناهمسانی واریانس باشد که در این حالت تخمین‌زننده‌های رگرسیون علی‌رغم بدون تورش بودن دارای کارایی نخواهند بود.

در این مطالعه برای انجام آزمون ناهمسانی واریانس از

2. Wald Test

3. Feasible Generalized Least Squares

1. Wooldridge (2002)

می‌توانند از طریق ایجاد بستر لازم برای سرمایه‌گذاری بر رشد اقتصادی مؤثر باشند. تغییرات مکرر سیاست‌های دولت و تغییرات غیر قابل پیش‌بینی قوانین و مقررات، موجب غیر قابل اعتماد بودن دولت‌ها شده و بر میزان سرمایه‌گذاری بنگاه‌های داخلی و خارجی مؤثر بوده و از این طریق رشد اقتصادی را تحت تأثیر قرار می‌دهند.

نتایج جدول شماره ۴ نشان می‌دهد حقوق مالکیت فکری از عوامل مهم مؤثر بر رشد اقتصادی بوده و با افزایش یک درصدی این شاخص به طور متوسط تولید ناخالص ملی سرانه ۰/۱۰ درصد افزایش یافته است که این نتایج با مطالعات گلد و گروبن (۱۹۹۶) و فوروکاوا (۲۰۰۷) همخوانی دارد. حقوق مالکیت فکری زمینه تجاری شدن و دستیابی سرمایه‌گذار و محقق را به اهداف مادی و معنوی فراهم می‌کند و از این طریق محقق و سرمایه‌گذار تشویق می‌شود تا دوباره به انجام تحقیق و نوآوری روی آورد. این چرخه مثبت منجر به خلق ثروت و افزایش رفاه و رشد اقتصادی جامعه می‌گردد (سلامی و گودرزی، ۱۳۸۲: ۷۹).

۶- بحث و نتیجه‌گیری

در این مطالعه با استفاده از روش داده‌های تابلویی طی سال‌های ۲۰۰۴ تا ۲۰۱۳ به بررسی اثر متغیرهای سرمایه ثابت، سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی، شاخص‌های فضای کسب و کار (شامل اخذ مجوزهای کارگاهی، شروع کسب و کار و اخذ تسهیلات)، شاخص‌های حکمرانی خوب (شامل کیفیت قوانین و ثبات سیاسی) و شاخص رعایت حقوق مالکیت فکری بر رشد اقتصادی کشورهای با درآمد متوسط و بالا پرداخته شد. در این بررسی پس از انجام آزمون‌های F لیمر و بروش پگان، از بین روش اثرات ثابت و تصادفی با توجه به آزمون هاسمن روش اثرات ثابت انتخاب گردید ولی با توجه به نتایج آزمون‌های ولدریج و والد مبنی بر وجود ناهمسانی واریانس و خودهمبستگی در مدل اثرات ثابت، از روش FGLS برای تخمین مدل نهایی استفاده گردید.

نتایج مطالعه حاکی از اثر مثبت و معنی‌دار تمام متغیرهای توضیحی بر رشد اقتصادی می‌باشد. بررسی یافته‌ها حاکی از آن است که در بین متغیرهای مورد بررسی متغیرهای اخذ مجوزهای کارگاهی، شروع کسب و کار و حقوق مالکیت فکری بیشترین اثرگذاری را بر رشد اقتصادی کشورهای با درآمد متوسط و بالا دارا هستند که نشانگر اهمیت بالای بستر مناسب

مدل شامل متغیرهای ثبات سیاسی، کیفیت قوانین، حقوق مالکیت، اخذ مجوز، شروع به کار، سرمایه ثابت و سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی در سطح زیر پنج درصد معنی‌دار بوده و بر روی رشد اقتصادی تأثیر مثبت دارند.

نتایج نشان می‌دهد که با افزایش یک درصدی سرمایه ثابت، تولید ناخالص ملی سرانه به طور متوسط ۰/۰۳۹ درصد افزایش پیدا می‌کند. همچنین سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی نیز بر رشد اقتصادی اثر مثبت داشته به طوری که با افزایش یک درصدی آن، رشد اقتصادی به طور متوسط ۰/۰۱۸۷ درصد افزایش می‌یابد. این نتیجه با مطالعات کینگ و وارادی (۲۰۰۲)، بورنرتین و همکاران^۱ (۱۹۹۸) همخوانی دارد. لازم به ذکر است که حضور جریان سرمایه خارجی می‌تواند سرمایه اضافی را برای پس‌انداز محلی و ارتقاء سرمایه تجمعی فراهم آورد. بنابراین جریان سرمایه می‌تواند رشد اقتصادی را از طریق سرریز دانش و تأثیرات کارایی بازار افزایش دهد.

در این مطالعه از سه شاخص اخذ مجوزهای کارگاهی، شروع کسب و کار و اخذ تسهیلات به عنوان نماینده‌ای از شاخص‌های فضای کسب و کار استفاده شده است. نتایج تخمین مدل نشانگر آن است که با افزایش یک درصدی مقادیر این شاخص‌ها به طور متوسط تولید ناخالص ملی سرانه به ترتیب معادل ۰/۱۸۶، ۰/۲۸۳ و ۰/۰۴۴ درصد افزایش می‌یابد که این نتیجه با نتایج مطالعه ابراهیم حیدر (۲۰۱۲) سازگاری دارد. لازم به ذکر است محیط کسب و کار مناسب، هزینه عملکرد بنگاه‌های اقتصادی را کاهش می‌دهد و باعث ایجاد انگیزه سرمایه‌گذاری و افزایش توان رقابتی بنگاه‌ها در سطح ملی و بین‌المللی می‌شود. فراهم کردن شرایط کسب و کار توسط دولت‌ها می‌تواند بنگاه‌های اقتصادی را در تسریع مقدمات شروع کار و نیز تکمیل فرآیندهای تولید یاری نموده و رشد اقتصادی را سرعت ببخشد.

بررسی نتایج مدل حاکی از آن است که شاخص‌های حکمرانی خوب تأثیر مثبتی بر رشد اقتصادی داشته‌اند به طوری که با افزایش یک درصدی شاخص‌های ثبات سیاسی و کیفیت قوانین به طور متوسط تولید ناخالص ملی سرانه به ترتیب رشد ۰/۰۷۲ و ۰/۰۳۳ درصدی را تجربه نموده است. افزایش رشد اقتصادی در اثر افزایش شاخص‌های حکمرانی خوب در مطالعات دیانکوف و همکاران (۲۰۰۶) و مبارک (۱۳۹۲) نیز تأیید گردیده است. ثبات سیاسی و کیفیت قوانین

1. Borensztein et al. (1998)

اعمال قدرت اقتصادی، سیاسی و اداری بر اساس پاسخگویی و اثر بخشی می‌باشد را از ضرورت‌های بهبود فضای کسب و کار جهت توسعه اقتصادی قلمداد نمود. در این خصوص دولت‌ها می‌توانند با جلوگیری از تحمیل هزینه‌های غیر ضروری، ایجاد ثبات سیاسی و کاهش انواع ریسک، تأثیر مثبتی بر فضای کسب و کار داشته باشند.

از طرف دیگر با توجه به ضعف حقوق مالکیت فکری در کشور و با عنایت به نتایج مطالعه مبنی بر تأثیر مستقیم حقوق مالکیت فکری بر رشد اقتصادی لازم است ابتدا تعریف دقیق و مشخص از سرمایه‌گذاری فکری، معنوی و مادی برای اشخاص حقیقی و حقوقی ارائه شده، سپس نسبت به وضع قوانین متناسب اقدام گردد و در مرحله بعدی نظارت کامل بر اجرای آن صورت پذیرد تا بتوان زمینه لازم برای تشویق سرمایه‌گذاران و ایجاد انگیزه برای نوآوران و کارآفرینان را فراهم نمود.

فضای کسب و کار و رعایت حقوق مالکیت فکری در رونق رشد اقتصادی کشورها می‌باشد.

با توجه به تأثیر مثبت و معنی‌دار سرمایه ثابت و سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی لازم است نسبت به گسترش سرمایه‌های داخلی و خارجی از راه‌هایی نظیر توسعه بازارهای مالی، معرفی فناوری‌های جدید مانند شیوه‌های تولید جدید، ایده‌ها و تنوع در کالاهای سرمایه‌ای جدید اقدام نمود.

با توجه به اینکه در این مطالعه شاخص‌های فضای کسب و کار تأثیر قابل ملاحظه‌ای را بر رشد اقتصادی دارا هستند لذا لازم است دولت تدابیری بیندیشد که با ساده‌سازی راه‌اندازی کسب و کار، اعطای مجوزها، ثبت مالکیت و اعطای تسهیلات بتواند بستر لازم برای سرمایه‌گذاری و رشد اقتصادی را فراهم کند. با در نظر گرفتن این امر که یکی از عوامل مؤثر بر فضای کسب و کار نقش سیاست‌ها و برنامه‌ریزی‌های دولت است، می‌توان حکمرانی خوب که

منابع

سالاری، ابوذر (۱۳۹۰). "بررسی تأثیر نظام مالیاتی بر فضای کسب و کار". *مجله اقتصادی ماهانه*، بررسی مسائل و سیاست‌های اقتصادی، شماره‌های ۹ و ۱۰، ۱۳۰-۱۱۱.

سامتی، مرتضی؛ رنجبر، همایون و محسنی، فضیلت (۱۳۹۰). "تحلیل اثر شاخص‌های حکمرانی خوب بر شاخص توسعه انسانی، مطالعه موردی کشورهای جنوب شرقی آسیا (ASEAN)". *فصلنامه علمی پژوهشی پژوهش‌های رشد و توسعه اقتصادی*، سال اول، دوره ۱، شماره ۴، ۲۲۳-۱۸۳.

سلامی، سیدرضا و گودرزی، مهدی (۱۳۸۲). "راهکارهای بهبود نظام مالکیت فکری ایران در جهت توسعه تکنولوژی کشور". *فصلنامه مدیریت صنعتی*، شماره ۳، ۷۳-۹۵.

شهنازی، روح‌الله و دهقان شبنانی، زهرا (۱۳۸۸). "بررسی تأثیر فضای کسب و کار بر رشد اقتصادی کشورهای منتخب". *پژوهشنامه اقتصادی*، سال ۳، ۱۸۵-۱۶۱.

صالح‌آبادی، علی (۱۳۸۸). "نقش بازار سرمایه در بهبود فضای کسب و کار در ایران". *فصلنامه پول و اقتصاد*، شماره ۱، ۱۰۱-۱۲۱.

عباسی‌نژاد، حسین؛ گودرزی فراهانی، یزدان؛ قیاسی، محمدحسین (۱۳۹۱). "تأثیر حمایت از حقوق مالکیت فکری و حق اختراع بر رشد اقتصادی ایران". *فصلنامه پژوهش‌های اقتصادی (رشد و توسعه پایدار)*، سال ۱۴،

برادران شرکاء، حمیدرضا و ملک‌الساداتی، سعید (۱۳۸۷). "تأثیر حکمرانی خوب بر رشد اقتصادی کشورهای منتخب". *مجله راهبرد*، سال ۱۷، شماره ۴۹، ۵۲-۲۹.

بهبودی، داود و امیری، بهرام (۱۳۸۹). "رابطه بلندمدت اقتصاد دانش بنیان و رشد اقتصادی ایران". *سیاست علم و فناوری*، سال ۲، شماره ۴، ۳۲-۲۳.

تفویضی، سعید؛ درستکار، فاطمه و عظیمی، عبدالجبار (۱۳۹۲)، ۱۵ اسفند). "عوامل مؤثر در بهبود فضای کسب و کار". *روزنامه بازار کار*، سال ۱۴، شماره ۸۳۱، ۱۲-۱.

حسین‌زاده بحرینی، محمد و ملک‌الساداتی، سعید (۱۳۸۹). "موانع نهادی سرمایه‌گذاری و کسب و کار در ایران". *مجله پژوهش‌نامه بازرگانی*، سال ۱۵، شماره ۵۹، ۵۶-۲۵.

حکمتی فرید، صمد؛ عزتی‌شورگلی، احمد؛ عزتی، رضا و دهقانی، علی (۱۳۹۴). "تأثیر جهانی شدن و کنترل فساد بر رشد اقتصادی کشورهای با درآمد سرانه بالا، متوسط و پایین". *فصلنامه علمی پژوهشی پژوهش‌های رشد و توسعه اقتصادی*، سال ۵، شماره ۱۸، ۱۱۱-۹۶.

خداپرست مشهدی، مهدی؛ صمدی، سارا؛ هوشمند، محمود و سلیمی‌فر، مصطفی (۱۳۸۸). "تأثیر حمایت از حقوق مالکیت فکری بر رشد اقتصادی". *اقتصاد مقداری (بررسی‌های اقتصادی سابق)*، دوره ۶، شماره ۴، ۱۲۳-۱۰۱.

شماره ۱، ۵۸-۲۷.

انتشارات نور علم.

مکیان، سید نظام‌الدین؛ امامی‌میبدی، مهدی؛ عشرتی، سمانه؛ و احمدی، زهره (۱۳۹۲). "فضای کسب و کار، راهبرد رشد مقایسه کشورهای منطقه منا و سازمان توسعه و همکاری‌های اقتصادی". *فصلنامه علمی پژوهشی پژوهش‌های رشد و توسعه اقتصادی*، سال ۳، شماره ۱۱، ۸۴-۷۶.

عبدالهی، فرشته؛ مهربانی، فاطمه و بصیرت، مهدی (۱۳۹۲). "مقایسه اثر شاخص‌های فضای کسب و کار بر رشد اقتصادی در بین ایران و کشورهای عضو سازمان توسعه و همکاری‌های اقتصادی (OECD)". *اولین همایش الکترونیکی ملی چشم‌انداز اقتصاد ایران با رویکرد حمایت از تولید ملی*، ۲۸ آذرماه، ۲۰-۱.

مهدوی، ابوالقاسم (۱۳۸۳). "تحلیلی بر نقش سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی در رشد اقتصادی". *مجله تحقیقات اقتصادی*، شماره ۶۶، ۲۰۸-۱۸۱.

فتحی، علیرضا (۱۳۹۲). "جایگاه بهبود فضای کسب و کار در جذب سرمایه‌گذاری خارجی"، *مجله اقتصادی*، شماره‌های ۳ و ۴، ۲۰-۵.

مهدوی، روح‌الله؛ جهانگرد، اسفندیار و ختائی، محمود (۱۳۸۹). "تأثیر توسعه بازار مالی در تأثیرگذاری سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی بر رشد اقتصادی در کشورهای میزبان با استفاده از روش داده‌های تابلویی". *تحقیقات مدل سازی اقتصادی*، شماره ۲، ۴۰-۲۱.

فرزین، محمدرضا؛ اشرفی، یکتا و فهیمی‌فر، فاطمه (۱۳۹۱). "بررسی اثر سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی بر رشد اقتصادی تلفیق روش‌های سیستم دینامیک و اقتصادسنجی". *فصلنامه پژوهش‌ها و سیاست‌های اقتصادی*، سال ۲۰، شماره ۶۱، ۶۲-۲۹.

نصیری‌نژاد، محمدرضا؛ استادی، حسین و هرتمنی، امیر (۱۳۹۳). "بررسی تأثیر مالیات بر جذب سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی در کشورهای عضو D-8"، *فصلنامه علمی پژوهشی پژوهش‌های رشد و توسعه اقتصادی*، سال چهارم، شماره ۱۴، ۳۸-۲۹.

مبارک، اصغر (۱۳۹۲). "بررسی اثرات فساد اقتصادی بر رشد اقتصادی در کشورهای اسلامی (با تأکید بر اقتصاد ایران)". *فصلنامه دانش‌حسابرسی*، سال ۱۳، شماره ۱۵، ۲۰۹-۱۸۵. محمدرزاده، پرویز؛ فشاری، مجید و ممی‌پور، سیاب (۱۳۸۹). "نرم‌افزار STATA در اقتصادسنجی (جلد اول)".

Borensztein, E., Gregorio, J. D. & Lee, J. W. (1998). "How Does Foreign Direct Investment Affect Economic Growth". *Journal of International Economics*, 45, 115-135.

Eicher, T. & Penalosa, G. C. (2008). "Endogenous Strength of Intellectual Property Rights, Implications for Economic Development and Growth". *European Economic Review*, 52(2), 237-258.

Chu, A. C. & Peng, S. K. (2010). "International Intellectual Property Rights: Effects on Growth, Welfare and Income Inequality". MPRA Paper, No. 22253, 1-31.

Freckleton, M., Wright, A. & Craigwell, R. (2010). "Foreign Direct Investment, Economic Growth and Corruption in Developing Economies". *Journal of Economic Studies*, 39(6), 639 - 652.

Dawson, J. W. (2006) "Regulation, Investment, and Growth Across Countries". *Cato Journal*, Cato Institute, 26(3), 489-509.

Furukawa, Y. (2007). "The Protection of Intellectual Property Rights and Endogenous Growth: Is Stronger Always Better?". *Journal of Economic Dynamics and Control*, 31(11), 3644-3670.

Desoto, H. (2001). "The Mystery of Capital: Why Capitalism Triumphs in the West and Fails Everywhere Else". *Finance & Development: A Quarterly Magazine of the IMF*, 38(1), 4-7.

Gould, D. M. & Gruben, W. C. (1996). "The Role of Intellectual Property Rights in Economic Growth". *Journal of Development Economics*, 48, 323-350.

Diankov, S., McLiesh, C. & Ramalho, R. (2006). "Regulation and Growth". *Economics Letters*, 92(3), 395-401.

Ibrahim Heidar, J. (2012). "The Impact of Business Regulatory Reforms on

- Economic Growth”. *Japanese International Economies*, 26, 285-307.
- King, L. P. & Varadi, B. (2002). “Beyond Manichean Economics: Foreign Direct Investment and Growth in the Transition from Socialism”. *Communist and Post-Communist Studies*, 2, 1-22.
- Levine, A., Lin, C. F. & Chu, C. S. (2002). “Unit Root Tests in Panel Data: Asymptotic and Finite Sample Properties”, *Journal of Econometrics*. 108, 1-24.
- Wooldridge, J. M. (2002). “Econometric Analysis of Cross Section and Panel Data. MIT Press: Cambridge, MA.